

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ**

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду 04-бр. 1374, донетој на седници дана 31. октобра 2022. године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Слађане Јовановић, под насловом: „Привидни идеални стицај кривичних дела“. Након што смо прегледали и извршили оцену докторске дисертације, задовољство нам је да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

1.1. Основни подаци о кандидаткињи

Кандидат, Слађана Јовановић је рођена 16.12.1990. године, у Шапцу, где је завршила основну школу „Лазар К. Лазаревић“ и Шабачку гимназију – филолошки смер (живи језици).

Основне академске студије је уписала 2009. године, на Криминалистичко–полицијској академији у Београду, где је дипломирала дана 24.09.2013. године, са просечном оценом 9,53 и стекла звање дипломирани криминалиста. На Правном факултету Универзитета у Београду, уписала је мастер академске студије школске 2013/2014. године, на кривичноправном модулу. Звање мастер правника, стекла је 26.09.2016. године, одбраном мастер рада на тему „*Actiones liberae in causa* (скривљена неурачунљивост) у кривичном праву Републике Србије“, са укупном просечном оценом 10,00.

Докторске академске студије, смер кривичноправне науке, на Правном факултету Универзитета у Београду, уписала је школске 2017/2018. године, а у току студија положила предмете – Методи научно – истраживачког рада (оцена 10), први усмени део докторског испита (Кривично право – општи део, са оценом 10, Кривично право – посебни део, са оценом 9 и Кривично процесно право, са оценом 9), други усмени део докторског испита (Малолетничко кривично право, са оценом 10 и Прекршајно право, са оценом 10) и одбранила семинарски рад на тему „Теоријски облици умишљаја“.

Од 2014. године, запослена је у Министарству унутрашњих послова Републике Србије.

Говори енглески, француски и шпански језик, а служи се руским и италијанским језиком.

Кандидаткиња Слађана Јовановић је до сада објавила следеће радове:

- „*Aberratio ictus* у кривичном праву“, *Crimen* 2/2018, 168 – 185.
- „Стицај кривичних дела и проблем алтернативног умишљаја“, *Crimen* 1/2020, 50 – 67.

1.2. Основни подаци о дисертацији

Докторска дисертација Слађане Јовановић под насловом: „Привидни идеални стицај кривичних дела“ садржи 694 страница основног текста и обликована је у свему у складу са важећим Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду од 13.11.2019. године (формат А4, маргине 20mm, проред подешен на 1 ред, фонт *Times New Roman*, величина писма основног текста 12 типографских знакова). Дисертација садржи: насловну страницу на српском и енглеском језику, страницу са информацијама о ментору и члановима комисије за одбрану докторске дисертације, три странице са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, десет страница садржаја, текст рада по поглављима, 31 страница списка коришћене литературе на српском, енглеском, француском, шпанском, италијанском, немачком, руском и португалском језику (књиге, уџбеници, монографије, коментари закона, дисертације; чланци у научним и стручним часописима и зборницима радова; правни прописи и пракса и остали извори), биографију (једна страница), изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу (укупно три странице).

Докторска дисертација подељена је на следеће целине: Уводни део; једанаест поглавља: 1. поглавље – „Појам и улога привидног идеалног стицаја“, 2. поглавље – „Фундаменталне поставке“, 3. поглавље – „Претпоставке теоријског разматрања института привидног идеалног стицаја“, 4. поглавље – „Теорије домашаја привидног (идеалног) стицаја“, 5. поглавље – „Привидни идеални стицај у поступку квалификације“, 6. поглавље – „Специјалитет“, 7. поглавље – „Супсидијаритет“, 8. поглавље – „Консумпција“, 9. поглавље – Алтернативитет, 10. поглавље – „Правне последице“ и 11. поглавље – „Феноменолошка димензија“; Закључак; Библиографија;

У складу са Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду од 20.06.2018. године, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ проверила је оригиналност докторске дисертације коришћењем софтвера *iThenticate*. Извештај је због обима рада био подељен на два дела, тако да према првом индекс сличности износи 5%, а према другом 10%. Ментор проф. др Игор Вуковић је на основу увида у извештај дао позитивну оцену докторске дисертације, утврдивши да је наведени индекс сличности последица цитирања, упућивања

на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације кандидаткиње Слађане Јовановић је анализа привидног идеалног стицаја, као општег института материјалног кривичног права. Пре свега, у разматрању ове правне фигуре, полази се од њеног мултидимензионалног карактера, условљеног својством правила (привидног) стицаја закона да прожимају све аспекте поступка квалификације. Наиме, у складу са наведеном претпоставком, законитости обухваћене институтом фигурирају као неизбежни сегмент сваке ситуационе примене норми кривичног права, чиме се остварује његова основна гарантивна функција, оличена у обезбеђењу пропорционалне кривичноправне заштите штићених вредности, што укључује, између осталог, и остваривање претпостављених циљева кажњавања.

Самим тим, широко утврђен предмет изучавања наведене правне фигуре, кандидаткиња поставља на основи мултидимензионалног приступа, кроз разматрање неколико кључних аспеката института, укључујући и његов однос са сродним правним концептима, чијом синтезом се долази до јединственог скупа правила, обједињених у оквиру теорије привидног идеалног стицаја – комплексне правне конструкције, која фигурира као предмет ове дисертације у својој формалној и материјалној димензији.

Стога, предмет дисертације се исцрпљује у разматрању правне природе привидног идеалног стицаја, улоге у систему кривичног права и фундаменталних начела на којима се темељи његова примена, док се као централна тачка издвајају критеријуми диференцијације од манифестација аутентичног стицаја, односно принципи решења (правила преферентности) коришћени у поступку индивидуализације и решавању конфликта између законских норми.

Пре свега, при постављању оквира примене правила привидног идеалног стицаја, аспекти формалистичке димензије института истичу се као кључне претпоставке адекватног разумевања његових суштинских аспеката. Почев од самог теоријског, па чак и терминолошког одређења разматраног правног концепта, ауторка наглашава значај различитих доктринарних ставова о његовој правној природи, у светлу дуалистичке интерпретативно–стицајне концепције, одређујући је као полазни фактор за даље прецизирање суштинских питања у материји теорије привидног стицаја. Наиме, у супротстављању опречних становишта о стицајној или интерпретативној природи института, кандидаткиња види, како назнаке решавања проблематике његових правних ефеката у односу на форме аутентичног стицаја, тако и њиховог међусобног разграничења у поступку квалификације, односно правила решавања конфликта између законских норми.

Стога, кроз анализу историјских аспеката настанка и развоја привидног идеалног стицаја, односно законских обриса његовог устоличења у кривичном праву, као и кључних теоријских начела на којима почива оправданост института, у средиште разматрања се поред концепта дуалистичке правне природе, поставља и проблематика опште стицајне

теорије. Тиме се предмет изучавања посматра кроз призму класичних облика јединства и плуралитета кривичних дела, чиме се стварају претпоставке формулисања јединствених правила, својствених овој комплексној правној фигури. На тај начин, ауторка адекватно теоријско утемељење, али и практичне аспекте примене института у поступку квалификације, види у постављању линије разграничења између привидног и аутентичног стицаја, што се манифестује у правцу формулисања особених критеријума диференцијације, на које се надовезују и принципи решавања конфликта између законских норми, оличени у концептима специјалитета, супсидијаритета, консумпције и алтернативитета.

Иако томе не придаје већи практични значај, с обзиром на хипотезу о несврхисходности диференцирања привидног идеалног и привидног реалног стицаја у оквиру јединственог концепта привидног стицаја, са формалистичког аспекта, уважавајући традиционалне доктринарне категоризације, ауторка се у делу свог рада осврће и на проблематику јединства радње у стриктном и ширем смислу, тачније различите концепције домашаја института, полазећи од овог формалистичког критеријума. Заправо, хипотеза о брисању стриктних граница између јединства и плуралитета радње и постављање особеног функционалног правног концепта јединства карактеристичног за материју привидног стицаја, од које је ауторка пошла у свом раду, фигурира као једно од суштинских питања у овој материји. На тај начин се разматрани институт конфигурише на основи особеног јединства, који је повезан и са начелним условима његове примене, чиме се релативизује поступак утврђивања јединства радње, иначе карактеристичан за традиционалну диференцијацију између привидног идеалног и привидног реалног стицаја. Тиме се предмет разматрања института помера и у правцу концепта означеног путем конструкције „јединства понашања“, као формалистичког услова констатације привидног идеалног стицаја.

Срж јединственог теоријског приступа предмету изучавања, представљају управо принципи специјалитета, супсидијаритета, консумпције и алтернативитета, постављени као правила решавања конфликта између законских норми, чије поставке конфигуришу материјалну димензију института. Наиме, то се у суштинском смислу исцрпљује управо у утврђивању специфичних релационих односа између више формално реализованих правних концепата, из којих се изводе правила о искључењу плуралитета кривичноправног вредновања. Овај сегмент теорије привидног идеалног стицаја, повезујући га са критеријумима диференцијације од манифестација аутентичног стицаја, у обједињеном концепту фаза поступка квалификације, кандидаткиња ставља у први план, условљавајући њиме одређене аспекте крајњих пенолошких ефеката примене разматране правне фигуре. То се доводи у везу са учењем о логичко–вредносно–функционалним релационим односима између законских норми, релевантним за успостављање јединства кривичног дела, односно потискивање једне инкриминације на рачун друге. Утемељење ових правила, кандидаткиња види у потреби за заштитом фундаменталних начела кривичног права, од којих предњачи принцип забране двоструког вредновања (*ne bis in idem*), схваћен у материјалном смислу.

Уз осврт на другачије конципиране приступе у третирању института привидног идеалног стицаја, што укључује поједине монистички оријентисане концепције, као и

аргументе у прилог теоријској недоследности појединих принципа индивидуализације, кандидаткиња се опредељује за класични модел, који препознаје управо наведена четири принципа уз аргументе у прилог оправданости и нужности сваког од њих за исправну квалификацију забрањеног понашања.

Стога, критеријуми диференцијације од облика аутентичног стицаја и параметри индивидуализације института, отелотворени у принципима решавања конфликта између законских норми, који су у функцији заштите, на првом месту, начела забране двоструког вредновања, фигурирају као кључни сегменти, односно предмет теорије привидног стицаја. Претпоставке адекватног спровођења наведена два поступка који чине компоненте учења о институту, кандидаткиња види у јасном утврђивању домаћаја привидног идеалног стицаја у формалистичком смислу, као и познавању материје стицаја, укључујући и конкретна позитивноправна решења у овој области.

На крају, изучавању феноменолошке димензије привидног идеалног стицаја, приступа се кроз синтезу претходно изнетих правила, на конкретним хипотетичким и примерима из домаће и стране доктрине, као и јуриспруденције, у складу са концепцијом о немогућности њеног свеобухватног одређивања, изван разматрања конкретног ситуационог проблема у квалификацији. У том смислу, кандидаткиња настоји да, полазећи од позитивноправних прописа, односно систематике посебног дела кривичног права, размотри најкарактеристичније, репрезентативне примере испољавања привидног идеалног стицаја, нудећи своје виђење појединих спорних случајева.

Из овако одређеног предмета изучавања, произлази неколико општих и посебних циљева дисертације. Пре свега, кандидаткиња настоји да што прецизније одреди положај привидног идеалног стицаја као аутономне правне фигуре у систему кривичног права. У том правцу се крећу разматрања њеног историјског развоја, као и доктринарне и евентуалне законске утемељености. Наиме, без обзира на то што је овај институт превасходно доктринарни продукт, са јаким криминално–политичким упориштем, специфични историјскоправни и позитивноправни законски обриси условљају достизање нивоа самосталног института, на начин на који га познаје савремена теорија кривичног права. Ефективност у постизању ово циља, условљена је разматрањем како позитивноправне, тако и компаративноправне законске и теоријске мисли у овој области, при чему се нарочито испољава релевантност како појединих општих начела кривичног права, тако и оних специфичних, својствених институту привидног идеалног стицаја, од којих кандидаткиња превасходно даје предност забрани двоструког вредновања, односно начелу *ne bis in idem*, у његовој материјалној димензији.

Као други циљ, директно изведен из претходног, издваја се тежња ка утврђивању правне природе привидног идеалног стицаја, кроз призму наизглед опонентних концепција о интерпретативном и стицајном карактеру института. Значај овог питања се огледа у његовом директном утицају на адекватно поимање свих осталих релевантних аспеката, укључујући и само терминолошко одређење изучаване правне фигуре, место у систему кривичног права, али и начин спровођења диференцијације од сродних правних концепата. Све то заједно, на практичном плану тежи ка пружању доприноса дефинитивном

прецизирању категорија феноменолошке димензије института, начину примене принципа решавања евентуалних сукоба кривичноправних норми, као и дефинисању критеријума диференцијације, а самим тим и свеукупним правним последицама у области примене кривичних санкција. Стога, свако од поменутих питања, препознатих као сегменти, односно елементи концепта привидног идеалног стицаја у материји кривичног права, заправо се заснивају на две различите хипотезе о његовој правној природи и условљени су начином приступања решавању проблему у једној и другој варијанти, на општем и индивидуалном плану.

У светлу претходно изнете констатације, долазе до изражаја и други посебни циљеви дисертације, директно условљени поимањем правне природе института. Они се преваходно огледају у у утврђивању домашаја привидног идеалног стицаја у односу на форме аутентичног стицаја и друге облике јединства кривичног дела, тачније у што јаснијем постављању критеријума њихове диференцијације, а уједно и прецизнијем детерминисању садржаја правила индивидуализације, схваћених као принципи решавања конфликта између законских норми.

Са практичног аспекта, остварење поменутих циљева, има реперкусије на област правних последица, што је с друге стране, директно условљено конкретним законским решењима у материји теорије стицаја. У овом домену, кандидаткиња полази од компаративног приступа у настојању да укаже на диспартитет крајњих пенолошких ефеката примене института у зависности од начина поимања правне природе идеалног стицаја, тачније од начина на који је законодавац прописао начин одмеравања казне за две форме аутентичног стицаја. При томе, као репрезентативан модел прве варијанте теоријског приступа се преваходно наводи немачко законодавно решење, које раздваја ефекте идеалног и реалног стицаја, свдећи дистинкцију између идеалног и привидног идеалног стицаја, на искључиво декларативни карактер. С друге стране, наше законодавно решење, које поистовећује последице идеалног и реалног стицаја, пенолошке ефекте привидног идеалног стицаја поставља на нешто другачијој основи, чиме се у већој мери обезбеђује његова аутономија у односу на аутентични стицај. Тиме се кроз анализу позитивноправних и компаративноправних регулаторних одредби у овој области, тежи ка остварењу још једног релевантног циља дисертације – формулисању система правних последица, својствених привидном идеалном стицају са аспекта важећег позитивног законодавства. Ово се условљава релевантношћу конкретног принципа решења примењеног у решавању конфликта између инкриминација и креће се у различитим аспектима деловања њихових правила на питање одмеравања казне.

Пружањем адекватних одговара у наведеним доменима, стварају се претпоставке за остваривање кључног општег циља рада, оличеног у адекватном постављању граница феноменолошке димензије привидног идеалног стицаја, односно, још прецизније, опсега примене и домашаја института, као и њему својствених правних ефеката, у односу на стицајне концепте у поступку квалификације. Самим тим, овај циљ добија практично отелотворење у виду доприноса судској пракси у постизању већег степена ефикасности у поступку квалификације, нарочито када је реч о спорним, граничним случајевима, али и у ефикаснијем постизању општих циљева примене кривичног права, што укључује и

остваривање циљева кажњавања. Кандидаткиња стога сматра да област феноменолошког испољавања института представља исход примене правила поступка квалификације, односно поставки критеријума диференцијације од аутентичног стицаја и правила решавања конфликта између законских норми, који се морају обједињено посматрати. Ипак, иако судска пракса углавном заузима исправан став у погледу констатације привидног идеалног стицаја, тачку разилажења представља начин утврђивања конкретног принципа решења чија су правила примењена, с обзиром на њихово делимично преплитање у вредносном смислу, али и релативно мали практични значај међусобног диференцирања. С друге стране, са аспекта позитивног законског решења, свакако сматра значајнијим само постављање граница института у односу на облике аутентичног стицаја, што је један од примарно декларисаних циљева.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Полазећи од претходно описаних предмета и циљева истраживања, докторска дисертација се темељи на десет основних хипотеза.

X1: Привидни идеални стицај представља општи институт кривичног права, чија правила прожимају све аспекте поступка квалификације забрањеног понашања, а његове поставке представљају један од нужно разматраних параметара при примени норми општег и посебног дела кривичног права у сваком конкретном случају који захтева кривичноправну реакцију.

Иако се то изричито не наглашава у теорији, правила привидног идеалног стицаја фигурирају у свакој одлуци у кривичноправној материји, што може бити мање или више очигледно. Овакво глобалистичко поимање значаја института, проистиче из околности да сваки поступак квалификације подразумева оцену (не)испуњености услова јединства вредновања, карактеристичног за привидни идеални стицај. У том смислу, кандидаткиња полази од констатације да свака примена кривичноправних норми на реализовано забрањено понашање, представља *потенцијални проблем* теорије привидног стицаја. Ипак, предмет интересовања теоретичара у изучавању института су превасходно спорни случајеви, који се махом односе на проблематику разграничења од аутентичног стицаја, а у нешто мањој мери и границе између принципа коришћених у избору преферентне инкриминације. Стога, из констатације о неопходности уважавања правила привидног идеалног стицаја у сваком поступку квалификације, произлази значај овог института у материји кривичног права, што би требало посматрати кроз призму томе својствених правних ефеката, односно практичних аспеката његове диференцијације од аутентичног стицаја.

Томе у прилог говори и чињеница да свако теоријско разматрање привидног идеалног стицаја, баш као и његова примена у судској пракси, захтевају познавање како кључних института општег дела кривичног права, чија се правила користе у његовој квалификацији, тако и материје посебног дела кривичног права и казнене политике у овој области. На тај начин, црпећи своју утемељеност из потребе успостављања равнотеже

између различитих захтева у примени кривичноправних норми, институт привидног идеалног стицаја је у функцији обезбеђења пропорционалне кривичноправне заштите штићеним вредностима, што укључује, између осталог, и остваривање претпостављених циљева кажњавања.

X2: Привидни идеални стицај представља институт мешовите правне природе, која се испољава у његовом интерпретативно–стицајном карактеру.

Схватање о двострукој функционалној заснованости института привидног идеалног стицаја на поставкама теорије стицаја са једне и теорије интерпретације, са друге стране, засновано је на чињеници да је његова примена условљена како процесом разграничења од формалног и материјалног стицаја, тако и утврђивањем логичких релација између законских норми, кроз примену принципа решавања њихових сукоба. Наиме, поимање ове правне фигуре као особене стицајне категорије, или пак проблема лимитирања домашаја и опсега примене појединачних правних концепата, одражава се како на само термилошко означавање института и позиционирање у систему кривичног права, тако и на његов домашај, методологију поступка квалификације, а што је најважније, и на правне последице, оличене у начину испољавања дејства привидног дела. Управо у овим областима долази до изражаја потреба уважавања како правила тумачења, тако и прихватања одређених стицајних поставки.

Међутим, најизраженије дејство, изнето схватање остварује у домену правних последица. Тако, прихватање одређених стицајних ефеката код привидног идеалног стицаја, подразумева да се у утврђивању коначних правних последица, уважавају пенолошки фактори карактеристични за форме аутентичног стицаја, што поред утицаја привидног дела на главну казну, тачније њен распон, укључује и споредне санкције, односно могућности његове секундарне примене. Иначе, могуће је извесно степеновање у погледу сагледавања утицаја привидног правног концепта на коначан исход опредељења за примену конструкције привидног идеалног стицаја, које се креће између потпуног изједначавања са аутентичним стицајем, до негирања било каквих стицајних ефеката. У другом случају, реч је о свођењу института на интерпретативни проблем постављања граница између правних концепата, који се решава применом метода тумачења и искључује било какве стицајне последице. Ипак, насупрот стриктном опредељењу за једно од описаних опонентних приступа, ауторка указује да постоји одређени домен у којем је могуће постићи равнотежу између супротстављених гледишта, што укључује и јединствени склоп правних последица, у зависности од конкретне феноменолошке манифестације ове правне фигуре. Тако, неки случајеви ће захтевати потпуно одбацивање ефеката привидног дела, будући да би то било у супротности са водећим принципима на којима се темељи примена института, попут забране двоструког вредновања истих околности, док ће, насупрот томе, у другим бити неопходно управо описано двоструко вредновање, како би се остало у границама водећих принципа.

Осим тога, за разлику од кривичноправних последица, где долази до изражаја стицајни карактер поменуте правне фигуре, његова интерпретативна улога у процесу

квалификације, заснива се управо на примени својеврсних критеријума дистинкције у односу на облике стицаја, као и на тумачењу релација између норми. Кандидаткиња у томе види оправданост приступа о његовој двострукој правној природи, будући да интерпретација првенствено долази до изражаја у методолошком поступку.

ХЗ: Специјалитет, супсидијаритет, консумпција и алтернативитет представљају методолошка средства, односно правила преферентности, која се користе у поступку решавања конфликта између законских норми код различитих феноменолошких манифестација института привидног идеалног стицаја.

Изучавање института привидног идеалног стицаја, условљено је адекватним сагледавањем односа између, може се рећи, кључних и централних категорија теорије привидног стицаја, оличених у концептима означеним у овом раду као „принципи индивидуализације“, или „принципи решења“, са једне, односно самих феноменолошких манифестација разматране правне фигуре, чијем су детерминисању они подређени, са друге стране. Наиме, за разлику од уобичајених теоријских концепција које специјалитет, супсидијаритет, консумпцију и алтернативитет као такве означавају феноменолошким облицима привидног идеалног стицаја, полази се од хипотезе да они заправо представљају скуп особених правила за решавање колизије између конфликтних диспозиција, односно средства коришћена у поступку квалификације, примењива на његове различите феноменолошке манифестације као шире категорије.

Принципи индивидуализације се иначе у доктрини постављају као централни правни концепти теорије привидног стицаја, због чега се често и поистовећују са самим институтом, односно истичу као феноменолошки облици испољавања истог, кроз које се исцрпљује његов целокупни материјални садржај. Стога, разматрање привидног идеалног стицаја, нарочито у домаћој доктрини, своди се управо на учење о њиховим законитостима. Ипак, иза конфигурације ових појмовних категорија, стоји комплексна проблематика њихове правне природе и домаћаја. Наиме, за теорију привидног стицаја је релевантан како њихов број, тако и начин поимања улоге истих у поступку квалификације. Иако је тачно да могу донекле одредити феноменолошки домаћај привидног идеалног стицаја, ауторка указује да доминира њихова улога средстава за решавање конфликта између законских норми, уколико је претходно, применом критеријума диференцијације, установљено да нису испуњени услови стицаја, већ да је потребно применити правила привидног стицаја. Кандидаткиња сматра да би на тај начин требало схватити њихову улогу у поступку квалификације, а самим тим и однос са феноменолошким манифестацијама института, које се издвајају као особена категорија, односно продукти примене поменутих средстава интерпретације. Самим тим, истиче да су принципи решења, по својој правној природи заправо део методолошког поступка примене теорије привидног идеалног стицаја, а не врста привидног идеалног стицаја.

С друге стране, феноменолошка димензија института привидног идеалног стицаја, представља комплексан скуп особених манифестација конфликта између законских норми, који се решавају управо применом правила прихваћених принципа решења, али у

односу на њих представљају појмове вишег нивоа. Ово се потврђује и чињеницом да је на исте феноменолошке манифестације конфликта између законских норми, могуће применити различите принципе решења, уз проузроковање истих, или пак различитих правних ефеката. У прилог томе, говори и схватање ауторке да се феноменолошке манифестације претходног некажњивог дела, могу решити како применом принципа супсидијаритета, тако и консумпције, што је условљено околностима њиховог конкретног испољавања.

Самим тим, у први план се ставља поступак дистинкције између привидног и аутентичног стицаја, односно критеријуми који су томе подређени, при чему примењиви принципи решења фигурирају као различита средства за постизање таквог циља.

Х4: Поступак индивидуализације, оличен у утврђивању преференте инкриминације као носиоца квалификације код привидног идеалног стицаја, утемељен је на класичном, плуралистичком моделу који подразумева четири принципа решења сукоба између законских норми.

Број прихваћених принципа решења, условљен је супротстављањем монистичких и плуралистичких концепција, што се своди на фактор евентуалне унификације основа примене правила преферентности. Наиме, ова подела се доводи у везу са околношћу да ли се категорије принципа индивидуализације (решења), инкорпоришу у оквиру једног феноменолошки и термиолошки унитарног критеријума као заједничког основа за решавање конфликта норми у свим случајевима привидног стицаја закона, или се пак такав задатак поверава различитим логичко–емпиријским конструкцијама, утемељеним на особеном скупу законитости

Међутим, како кандидаткиња истиче, иако се наизглед чини да су ова два приступа утемељена на потпуно другачијим поставкама, ретки су чисти монистички модели, чији би главни ефекти заправо требало да се огледају у ограничењу домашаја института привидног идеалног стицаја. С друге стране, оно што се постигло типичним монистичким концепцијама, јесте проста измена поставки правила плуралистичких система, у виду проширења предуслова констатације привидног стицаја. У практичном смислу, то се своди на одабир једног од принципа, најчешће специјалитета, чије се законитости проширују на традиционалне случајеве других параметара индивидуализације, који су раздвојени у класичним моделима. Стога, ауторка сматра да је адекватнији приступ утемељен на плуралистичким моделима, који се традиционално свде на правила специјалитета, супсидијаритета, консумпције и алтернативитета. Ипак, признаје да постоје одређене особености у поставкама алтернативитета, из којих произлази да је његово конципирање као једног од принципа индивидуализације привидног стицаја, условљено постављањем посебних правила, детерминисаних управо прихватањем својеврсних стицајних ефеката института.

Осим тога, кандидаткиња указује да чисти монистички модели, који се заправо свде на стриктни интерпретативни приступ и искључење било каквих стицајних ефеката, нису адекватни за наш кривичноправни систем, а довели би до неоправданог сужавања области

примене привидног идеалног стицаја и измештања из његових оквира великог броја феноменолошких манифестација.

X5: Алтернативитет представља самостални принцип индивидуализације у теорији привидног стицаја, који примењује правило претежности у решавању конфликта између више примењивих инкриминација исте вредносне обухватности, под условом обавезне примене посебних корективних механизма, оличеним у уважавању потиснутог кривичног дела као обавезне отежавајуће околности.

Поред проблематике унитарног или плуралистичког приступа у детерминацији преферентне инкриминације, која је резултирала опредељењем за прихватање више могућих аутономних решења, следећа релевантна дилема, тиче се домашаја плуралистичких модела, тачније броја у њима садржаних принципа. Највише недоумица на овом плану узроковао је концепт алтернативитета, чији назив већ сам по себи упућује на изостанак материјалног основа успостављања преферентности. Иако се он у теорији може одредити и на друге начине, што би истовремено отворило пут и неким другачијим решењима, концепт алтернативитета од којег је кандидаткиња пошла у овом раду, означен као „алтернативитет у правом смислу“, подразумева истоветни домашај два правна концепта у покривању невредности предузетог понашања, због чега изостаје особени репрезентативни фактор, у функцији преваге једне инкриминације.

Ауторка сматра да је приступ утемељен на хипотези о алтернативним правним концептима схваћеним као различита средства за остваривање истог циља, суделујући у заштити истог правног добра, једини адекватан у примени наведеног принципа решења, из неколико разлога. Та аргументација је пре свега заснована на негативној компоненти, оличеној у схватању о неприхватљивости концептуалне идеје о реципрочно искључујућим, односно контрадикторним правним концептима. Наиме, таква идеја би негирала аутономију алтернативитета као самосталног принципа решења. С друге стране, његово поимање полазећи од овог модалитета јесте и једино које омогућава примену релевантних правила привидног идеалног стицаја, у складу са хипотезом о почетном стицају две правне норме, а самим тим и једино праведно решење о уважавању привидне инкриминације као отежавајуће околности. Јасно је да би таква могућност била у потпуности искључена код модела који заступа хипотезу о контрадикторним правним концептима.

У суштинском смислу, алтернативност упућује на подједнаку релевантност правних концепата у таквом односу, што се не уклапа у идеју о функцији принципа индивидуализације у поступку квалификације привидног стицаја, карактеристичну за друге, логичке и емпиријски утемељене принципе. Стога, његов опстанак у тој улози, кандидаткиња условљава корекцијама у домену казних ефеката, како би се адекватно балансирао однос главне и привидне инкриминације. То се огледа у уважавању, условно речено, „привидне“ инкриминације као обавезне отежавајуће околности. На овај начин се обезбеђује заштита кључних начела теорије привидног стицаја, превасходно захтева за потпуним обухватањем невредности дела, али и начела законитости. Осим тога, алтернативитет има своје покриће у заштити принципа *ne bis in idem*, који не дозвољава

симултану примену два концепта у релацији алтернативитета у правом смислу, што чини неприхватљивим прибегавање идеалном стицају, схваћеном као плуралитет правних вредносних оцена.

С друге стране, са формалног аспекта, у поступку самог избора носиоца квалификације, кандидаткиња износи став о нужном ослањању алтернативитета на прилично дискрециони критеријум „претежности“, који се супротставља уобичајено истицаној „индиферентности“. То подразумева и хипотезу да се један принцип решења, не може позивати на чињеницу да је свеједно која ће се инкриминација применити, онда када су испуњени услови алтернативитета, будући да се такво решење противи начелу правне сигурности. Насупрот томе, „претежност“ се своди на утврђивање елемената који преовлађују, односно доминирају у конкретном случају, у зависности од чега ће се донети закључак о примарном носиоцу квалификације.

Х6: Поступак квалификације привидног идеалног стицаја, условљен је његовим разграничењем од аутентичног стицаја и манифестација јединства кривичног дела, у складу са релевантним критеријумима диференцијације.

Уско повезано са хипотезом о привидном идеалном стицају као институту чија правила фигурирају у сваком сегменту поступка квалификације, јесте и наглашавање значаја његове диференцијације како од манифестација аутентичног стицаја, пре свега идеалног, тако и од других облика јединства кривичног дела. Без обзира да ли то има релевантне практичне ефекте, или се пак манифестује само у формалној декларацији кривице, изналагање адекватних критеријума диференцијације између наведених правних фигура, кандидаткиња сматра предусловом примене правила теорије привидног стицаја.

Неке од тих критеријума који предњаче у овој области, попут оцене двоструког вредновања, ауторка сматра и фундаменталним начелима утемељења института привидног стицаја. Међутим, иако указује да је могуће издвојити одговарајуће факторе квалификације привидног стицаја, укључујући и критеријум забране двоструког вредновања, обухватања невредности дела, односно јединства штићеног правног добра и друге које сматра репрезентативним, ипак наглашава да треба имати у виду да се они појављују искључиво као смернице у поступку квалификације, али не и као апсолутни детерминатори у правцу потврђивања привидног стицаја. То је првенствено последица конкретног приступа у утврђивању испуњености услова његове примене, али и комплексног скупа, не само објективних, већ и субјективних фактора у поступку квалификације. Ово се најизраженије манифестује на примеру спровођења адекватног поступка квалификације у случају специфичних релационих односа између наступања повреда и лишења живота, односно деликата апстрактне и конкретне опасности.

Х7: Поступак квалификације привидног идеалног стицаја, заснива се на конкретном, ситуационом приступу и условљен је криминалополитичким факторима.

Примена правила теорије привидног стицаја, односно констатација постојања релације специјализације, супсидијарности, консумпције и алтернативности и решавање

конфликта између две законске норме, условљено је стањем у конкретном позитивном законодавству, што је полазна тачка за даљу анализу испуњености услова привидног идеалног стицаја по том основу. Ово се превасходно односи на случајеве конфликта између норми посебног дела кривичног права. На тај начин, правила института се директно везују за факторе криминално–политичког карактера, што укључује између осталог и казнену политику, која ће усмерити правац утврђивања преферентности једног правног концепта у односу на други, нарочито када је реч о вредносно утемељеним принципима решења, попут консумпције. То је свакако у складу са претпоставком, односно идеалистичким концептом о савршено усклађеном систему норми позитивног кривичног права, где су сва инкриминисана понашања адекватно вреднована, како појединачно, тако и са аспекта међусобних релационих односа. Међутим, кандидаткиња напомиње да је, иако исправно конципирана, ова идеја тешко остварива у савременим кривичноправним системима, где се сусрећемо са појавом хиперинкриминализације, што је условљено и потребама да се инкриминишу понашања у различитим областима друштвеног живота у складу са савременим развојем. То нужно доводи до преплитања опсега примене кривичноправних забрана, како у формалистичком, тако и у вредносном смислу, које превазилазе претпостављену намеру законодавца да прописујући појединачна кривична дела, унапред конфигурише, односно има у виду све могуће комбинације релационих односа између њих, по основу чега би дошло до квалификације привидног стицаја.

Таква предетерминисаност је апсолутно искључена, што заправо произлази из конкретног приступа у поступку квалификације. У том смислу, иако је тачно да се код појединих феноменолошких облика привидног идеалног стицаја, што се односи превасходно на његове манифестације које се решавају применом принципа специјалитета, попут квалификованих и привилегованих облика кривичног дела, већ на апстрактном нивоу може донети закључак о намери законодавца управљеној ка успостављању релације специјализације, ауторка истиче да правила института нису примарно таквог карактера. Чак штавише, указује да постоји дискрепанција између различитих начина за које се законодавац определио у пружању заштите истоветним штићеним правним добрима у различитим околностима њиховог угрожавања или повреде.

Поменуте специфичности конкретног приступа у детерминацији релација релевантних за примену правила привидног стицаја, указују на комплексност и мултидимензионалност института, при чему прожимају како сам поступак формалне квалификације, оличен у избору преферентне (главне) норме, тако и начин утврђивања коначних правних последица, односно крајњи ефекат испољавања утицаја привидног дела. Наиме, у свим областима његовог деловања које су препознате као релевантне, што се превасходно односи на одмеравање казне, постоји велика дискрециона могућност балансирања и успостављања равнотеже између главне и привидне инкриминације. Сходно томе, кандидаткиња указује да област правних последица, представља најзначајнији сегмент деловања конкретног приступа у примени института, што се репрезентативно одражава превасходно у домену оцене и уважавања потиснутог правног концепта као отежавајуће околности. То у практичном смислу, у зависности од конкретне

феноменолошке манифестације, може у потпуности релативизовати било какву поделу на аутентични и привидни идеални стицај, у домену правних ефеката.

X8: Изостанак непосредне законске утемељености у конкретном законодавству није препрека аутономији привидног идеалног стицаја као институту кривичног права.

Утемељеност института привидног идеалног стицаја на конкретном приступу и немогућност формулисања генерализованих критеријума, примењивих на све случајеве у пракси, што је у складу и са домашајем његове феноменолошке димензије, за коју се не може рећи да је прецизно утврђена, у великој мери отежавају покушаје његовог законског регулисања.

Међутим, кандидаткиња сматра да је управо изостанак такве непосредне законске заснованости, предуслов адекватности примене института и његове могућности да одговори на захтеве у пракси, у складу са приступом проблемског карактера. Осим тога, напомиње да постоје и бројни аспекти посредне законске утемељености, који указују на његову дозвољеност, а истовремено не ограничавају свеобухватну примену његових правила. У прилог томе, наводи и чињеницу да су чак и у оним законодавствима која садрже формалне одредбе о институту, оне превасходног дескриптивног, таутолошког карактера и не нуде практична решења проблема, односно не формулишу конкретна правила примењива у квалификацији.

У том смислу, ауторка износи став да су за примену института привидног стицаја, више него евентуалне формалистичке одредбе, значајнији општи или њему специфични принципи (начела) кривичног права, којима се треба водити у формулисању његових правила. На првом месту, релевантно је пре свега деловање начела *ne bis in idem*, израженог у забрани двоструког вредновања, која је основ оправдања искључења правила стицаја, као и даљег разматрања евентуалних ефеката привидног стицаја, како у домену формалне квалификације, односно поступка утврђивања преферентне инкриминације, тако и самих правних последица. У том контексту, поменуто забрану двоструког вредновања тумачи са аспекта начела законитости и пропорционалности.

Деловање поменутих начела се у практичном смислу поткрепљује постојањем одговарајућих логичких, односно вредносних спона између инкриминација.

X9: Домашај привидног идеалног стицаја са формалног аспекта, утврђује се у складу са концептом јединства радње у ширем смислу („јединства понашања“), а укључује под одговарајућим условима и претходна и накнадна некажњива дела као манифестације плуралитета радње у природном смислу.

Формално одређење домашаја института привидног идеалног стицаја, детерминисано је превасходно садржајем његове феноменолошке димензије и принципа индивидуализације, мада се у том домену, у одређеној мери уплићу параметри (и)релевантности утврђивања јединства радње. Кандидаткиња сматра да у том смислу превагу односе фактори функционалног карактера, односно логичко–вредносни услови

констатације привидног стицаја, који потискују класификациону поделу на случајеве јединства и плуралитета радње као параметар од значаја за дефинисање опсега института. Стога, заузима став о оправданости изједначавања термина привидни идеални и привидни стицај закона у означавању јединственог правног концепта. Ово иде у прилог и јединственој концепцији привидног стицаја, у оквиру које се бришу границе између његове привидне идеалне и привидне реалне варијанте, у зависности од квантитативног критеријума јединства, односно плуралитета радње. То се показало као одрживо нарочито у оним законодавствима која не праве разлику између правних последица идеалног и реалног стицаја. Предности оваквог приступа се огледају у његовој једноставности и избегавању упуштања у проблематику успостављања граница на релацији јединство – плуралитет радње, која не само да није постављена на прецизним основама, већ се поставља и питање генералне могућности њеног утврђивања. Осим тога, у условима идентичности правних ефеката привидног идеалног и манифестација, условно речено, „привидног реалног стицаја у природном смислу“ (претходних и накнадних некажњивих дела), за које се залажу заступници тзв. унитарних теорија, прихваћених и у нашој доктрини, показала се као беспредметна.

Према томе, функционално јединство радње које ауторка захтева код привидног идеалног стицаја, односно привидног стицаја закона, дозвољава да се под окриљем овог института разматрају и феноменолошке манифестације претходног и накнадног некажњивог дела, под одговарајућим условима. То би, на пример, у практичном смислу, за констатацију привидног идеалног стицаја код феноменолошких манифестација накнадног некажњивог дела, подразумевало да је накнадно дело предузето у оквиру исте линије извршења, тачније исте искуствене чињеничне ситуације. Ово се разуме као постојање реципрочне инструменталне споне између главног и накнадног дела у смислу његове функције да обезбеди претпостављене циљеве носиоца квалификације, чиме он добија коначно отелотворење и одговарајући кривичноправни значај, у условима идентитета штићеног, односно нападнутог правног добра, истоветности пасивног субјекта и задржавања у квантитативном домену штете нанете главном инкриминацијом.

Са термиолошког аспекта, ова концепција дозвољава паралелну употребу термина привидни стицај, привидни идеални стицај, (привидни) стицај закона и др. при означавању јединственог института, са особеним правилима и правним ефектима.

X10: Правне последице привидног идеалног стицаја формулишу се на бази релативног ексклузивитета, а условљене су кривичноправним третманом манифестација аутентичног стицаја у конкретном законодавству.

Питање правних последица примене института привидног стицаја у кривичном праву, представља најсложенији сегмент његовог изучавања, који се мора посматрати у зависности од више различитих аспеката, укључујући схватање о правној природи института, теоријама његовог домашаја, принципима решења, али и ефектима стицајних категорија, нарочито идеалног стицаја. Правна природа института привидног стицаја закона, оличена је у дебати да ли се налазимо пред правим стицајем закона, или је он пак

само привидан. Ове концепције имају директан утицај на аспект правних последица института, а манифестују се у виду две струје – стриктни и релативни ексклузивитет, што је условљено суштинским (начелним) поимањем утицаја привидног дела у домену утврђивања казних ефеката.

Прихватање одређених стицајних ефеката код привидног идеалног стицаја, подразумева да се у утврђивању коначних правних последица, уважавају пенолошки фактори карактеристични за форме аутентичног стицаја, што поред утицаја привидног дела на главну казну, односно њен распон, укључује и споредне санкције, односно могућности његове секундарне примене. Иначе, кандидаткиња напомиње да је могуће извесно степеновање у погледу сагледавања утицаја привидног правног концепта на коначан исход опредељења за примену конструкције привидног идеалног стицаја, које се креће између потпуног изједначавања са аутентичним стицајем, до негирања било каквих стицајних ефеката. У другом случају, реч је о свођењу института на интерпретативни проблем постављања граница између правних концепата, који се решава применом метода тумачења (концепција стриктног ексклузивитета).

Ипак, насупрот стриктном опредељењу за једно од описаних опонентних приступа, ауторка износи став о могућности балансирања између супротстављених захтева једне и друге варијанте, што подразумева специфичан приступ, утемељен на двострукој правној природи института. Ово је и хипотеза од које се пошло у раду, а подразумева да се искључују једнострана опредељења о правном карактеру института, односно његовом искључивом поимању као стицајног или интерпретативног проблема. Наиме, постоји одређени домен у којем је могуће постићи равнотежу између супротстављених гледишта, што укључује и јединствени склоп томе одговарајућих правних последица, у зависности од конкретне феноменолошке манифестације ове правне фигуре. Тако, неки случајеви ће захтевати потпуно одбацивање ефеката привидног дела, будући да би то било у супротности са водећим принципима на којима се темељи примена института, попут забране двоструког вредновања истих околности (на пример, специјалитет), док ће, насупрот томе, у другим бити неопходно управо описано двоструко вредновање, како би се остало у границама водећих принципа (на пример, алтернативитет).

За разлику од концепције о двострукој правној природи института, која се испољава у виду генералне дозвољености уважавања појединих пенолошких ефеката привидног дела у суштинском смислу, уз условљеност његовом конкретном феноменолошком манифестацијом, на практичном плану се проблематика правних последица привидног идеалног стицаја, тиче могућности успостављања равнотеже превасходно са идеалним стицајем. Иначе, све напоре управљене ка формулисању релевантних критеријума диференцијације између ове две правне фигуре, по правилу, кандидаткиња сматра предусловима за примену различитих правних ефеката у једном и у другом случају. Међутим, напомиње да то неће увек бити случај.

Наиме, износи се став да иако постоји оправдана потреба да се у склопу хипотезе о стицајном карактеру разматраног института, уваже ефекти привидне инкриминације, који

су слични, односно у појединим случајевима чак и идентични онима својственим манифестацијама идеалног стицаја, проблем може настати у случају када позитивноправна решења у области одмеравања казне за форме аутентичног стицаја, доводе до потпуног брисања граница између две правне фигуре. Управо то се десило у Немачкој, чији се теоријски ставови о потребама уважавања ефеката принципа комбинације у утврђивању правних последица привидног идеалног стицаја, подударају са законски предвиђеним правилима одмеравања казне за идеални стицај. Насупрот томе, у законодавствима попут нашег, која формални стицај регулишу на бази аутентичног плуралитета, изједначавајући га са реалним, ауторка сматра да је могуће поставити линију разграничења са привидним идеалним стицајем и у практичном, а не само у формалном смислу, уз задржавање већ поменутих стицајних ефеката.

Према томе, констатација о значају дистинкције између аутентичног и привидног стицаја, због практичних последица на плану одмеравања казне, релевантна је само у случају када су за то испуњени одговарајући законодавни услови. То наводи на закључак да су правне последице привидног идеалног стицаја, односно ефекти које ова доктринарна конструкција производи у пракси, условљени управо правним последицама идеалног стицаја.

У сваком случају, кандидаткиња истиче да постоји директна спона између конфигурације идеалног стицаја у конкретном законодавству, дозвољености прихватања појединих стицајних ефеката привидног дела, у склопу интерпретативно–стицајног карактера института (утицај на главну казну, утицај на одмеравање казне, секундарна примена привидног дела) и свеукупних правних последица примене института привидног идеалног стицаја. То је и разлог зашто се не може говорити о генерализованим правилима у овој области, изван разматрања особености конкретног случаја, односно конкретних феноменолошких манифестација, нити о независном систему правних последица привидног идеалног стицаја, изван законске регулативе у области одмеравања казне за манифестације аутентичног стицаја.

Резултати истраживања показали су да се изучавању института привидног идеалног стицаја, мора приступити уз уважавање његове мултидимензионалне природе, као и нераскидиве повезаности са другим правним фигурама материјалног кривичног права. То је и разлог зашто се као основна претпоставка његовог почетног теоријског разматрања, појављује познавање кључних правила теорије стицаја, позитивноправних решења у материји посебног дела кривичног права, односно решења општег дела кривичног права која се односе на начин одмеравања казне за стицај. Тек под таквим условима се може доћи до закључка о његовом месту у систему кривичног права, а самим тим и поставити основ за формулисање њему особених принципа. Кандидаткиња стога, у потреби уважавања његових правила приликом сваке појединачне примене кривичноправних норми у квалификацији одређеног понашања, види значај овог института за доношење исправне одлуке о постојању, односно искључењу стицаја. То је у складу са претпоставком да иако институт привидног стицаја у већини законодавстава нема своју потпору у виду изричитих регулаторних одредби, за разлику од правила одмеравања казне за кривична дела у стицају,

његове законитости, иако су само прећутно изражене, нужно фигурирају у поступку квалификације и неизоставно се узимају у обзир приликом подвођења забрањеног понашања под норме кривичног права. Заправо, на основу сагледавања историјских аспеката његовог развоја, уочава се да је потреба за увођењем стицаја закона, била условљена управо неадекватношћу стриктног придржавања стицајних правила и ефективне примене свих формално реализованих правних концепата, који су били у супротности са неким општим начелима кривичног права, односно смислом и сврхом инкриминисања одређених забрањених понашања, али исто тако и претпостављеним циљевима кажњавања. Томе су допринеле и савремене криминално–политичке тенденције, оличене у повећању броја инкриминисаних понашања у складу са потребама заштите различитих вредности, што је с друге стране, довело до преплитања између правних концепата, не само у виду очигледног поклапања елемената законских описа бића појединих инкриминација, на апстрактном плану, већ и у домену подударања њиховог вредносног опсега. Управо на томе се конфигуришу принципи својствени овом институту. Међу њима свакако предњачи принцип забране двоструког вредновања, тачније материјални аспект начела *ne bis in idem*, који по схватању ауторке представља кључни основ утемељења и оправдања привидног стицаја у кривичном праву. Осим тога, увођење института привидног стицаја у теорију кривичног права, имало је и јако независно криминално–политичко утемељење, оличено у потребама пропорционалности у домену одмеравања казне, односно усклађивању са превентивним и ретрибутивним циљевима кажњавања, у компарацији са последицама аутентичног стицаја.

Ипак, кандидаткиња у одсуству изричитих законских одредби, управљених ка регулисању привидног стицаја, попут оних које се односе на материју стицаја (идеалног и реалног), односно област одмеравања казне, не види недостатак, нити пропуст законодавца. Напротив, показало се да би такво решење ограничавало адекватно сагледавање пенолошких ефеката појединих феноменолошких манифестација, имајући у виду да ће утицаји привидног дела (у виду деловања на одмеравање казне, могућности секундарне примене), зависити од више различитих фактора, укључујући и примењени принцип решења. Самим тим, био би потребан велики број таквих одредби за регулисање свих могућих варијанти у пракси, будући да су једнострана решења неприхватљива. Осим тога, у прилог њиховом изостављању говоре и искуства из компаративног законодавства која увођењем таквих одредби нису постигла ни адекватне циљеве његове диференцијације од аутентичног стицаја, нити прецизирање његове правне природе.

Поменуто питање је уско повезано и са концепцијом о двострукој правној природи привидног идеалног стицаја, тачније његовој утемељености на интерпретативно–стицајној основи. Наиме, закључује се да из хипотезе о варирању интензитета утицаја привидног дела на коначне пенолошке ефекте, у зависности од феноменолошког облика испољавања института, односно прихваћеног принципа за решавање конфликта између законских норми, као и конкретне манифестације испољавања релационих односа између правних концепата у односу на искуствену ситуацију, очигледно произлази двострука позиционираност (привидног) идеалног стицаја, како у домену опште теорије кривичног права, тако и теорије стицаја, односно термиолошки исправним опонентним варијацијама

у његовом означавању. На то, уосталом указују и карактеристике историјске генезе института, из којих проистиче да покушаји једностраних опредељења у виду негирања стицајних ефеката, или пак изостављања тумачења, односно правила логике у утврђивању домашаја правних концепата, нису могли ићи у корак са савременим развојем кривичног права. Овакав приступ се одражава не само на правне последице, већ и на друге сегменте предмета изучавања, а донекле задира и у проблематику поступка квалификације, односно утиче на избор средстава за решавање конфликта између законских норми, како у квалитативном, тако и у квантитативном смислу.

Наиме, монистичке концепције о постојању само једног релевантног принципа, нису ништа друго до одраз ограничавања на интерпретативни приступ и негирање стицајних ефеката института. То се најбоље види на примеру стриктног специјалитета који заступа немачка ауторка Пупе. Уосталом, привидни идеални стицај као институт је и настао у условима једног монистички оријентисаног система, који се ограничавао на специјалитет. Временом, како су се мењале карактеристике кривичноправних система, показало да се постоји потреба за екстензивнијом применом ових поставки, а самим тим и реконструкцијом правила института. Стога, плуралистички модел, показао се као једини адекватан за решавање спорних случајева квалификације онда када је потребно искључити правила стицаја. У супротном, тенденције оличене у проширењу броја инкриминација, карактеристичне за савремена законодавства, угрозиле би основне циљеве и начела кривичног права. Према томе, постоји потреба за задржавањем како логичких, тако и емпиријски и вредносно утемељених принципа ради свеобухватног покривања свих случајева привидног стицаја.

Ипак, оправдано се јављају одређене дилеме када је реч о релацији алтернативности, будући да је она лишена материјалног супстрата, без чега се иначе и не могу замислити чисто интерпретативни приступи правној природи привидног стицаја. Иако је то хипотетички могуће код неких других историјских модела алтернативитета, концепција од које полази кандидаткиња, утемељена на два правна концепта, истог нивоа релевантности, не може се ослонити на примену правила тумачења у лимитирању домашаја једне норме на рачун друге и потпуно искључење стицајних ефеката, без кршења начела кривичног права. С једне стране, под претпоставком да је правилно утврђено постојање релације алтернативности, односно услова за примену алтернативитета, који се се иначе одређује као резидуални принцип у односу на остала три, начело забране двоструког вредновања, односно *ne bis in idem*, неће дозволити решење стицаја. С друге стране, неприхватљиво је са аспекта начела законитости да се једна од примењивих инкриминација произвољно замени другом, па чак ни по основу критеријума висине предвиђене санкције, осим уколико је изричито прописано одговарајућом одредбом у општем или посебном делу. Самим тим, кандидаткиња и позивање на индиферентност приликом избора сматра спорним са аспекта начела правне сигурности. Утврђујући наведене чињенице, излаз види у средишњем решењу, које се огледа у примени дискреционог критеријума претежности, дајући предност одређеним субјективним и објективним околностима на рачун других, и паралелно са тим, обавезним уважавањем ефеката друге потиснуте инкриминације приликом одмеравања казне. Да нису сва решења пак ишла у овом правцу, ауторка показује и разматрањем тзв.

разјашњавајуће функције идеалног стицаја, која је с друге стране битна и за доказивање хипотезе о условљености привидног идеалног стицаја конкретним законодавним решењем у материји стицаја. Наиме, за разлику од немачког решења, које диференцира кривичноправни третман идеалног и реалног стицаја, при чему одмеравање казне за идеални стицај формулише на основи принципа комбинације, подвргавање овом решењу и описаних случајева алтернативитета, не би се могло прихватити у нашем законодавству. Чак, штавише, закључује да наша теорија иде у супротном правцу, односно у случају сумње, увек даје предност привидном, а не идеалном стицају. Управо у томе, кандидаткиња види још једно оправдање задржавања алтернативитета као принципа решења, упркос томе што захтева извесне модификације.

На тај начин, алтернативитет проналази своје место у теорији привидног стицаја, заједно са специјалитетом, супсидијаритетом и консумпцијом. Међутим, док у специјалитету види логички принцип, чија примена не проузрокује веће проблеме, ипак навођењем различитих концепција у начину утврђивања тзв. концептуалне обухватности и поклапања елемената бића кривичних дела и разматрајући примере из судске праксе, долази до закључка да може доћи до колизије и са правилима других принципа. То још више важи за супсидијаритет и консумпцију, чије је разграничење комплексан задатак чак и у случајевима репрезентативних примера једне и друге варијанте. Томе доприносе и опречна доктринарна схватања, а чак и различита решења које нуди судска пракса на овом плану. Ипак, кроз навођење прецизних правила утврђивања релације супсидијарности и консумпције, односно фактора који би могли условити квалификацију у једном и другом правцу, из исцрпно навођење њихових феноменолошких манифестација са аспекта позитивног и компаративног законодавства, кандидаткиња поставља оквир њихове примене. Ово је релевантно пре свега са теоријског, али и са практичног аспекта.

Такође, у прилог томе да границе појединих принципа нису искључиве, кандидаткиња, дозвољава да се на поједине феноменолошке манифестације привидног стицаја, тачније облике претходног некажњивог дела, примене како правила консумпције, тако и супсидијаритета у зависности од конкретних околности. То нас води ка још једном аргументу у прилог тврдњи да сама феноменолошка димензија привидног стицаја представља неограничени скуп могућих варијанти испољавања релационих односа између правних концепата, док сами принципи решења, представљају методолошка средства, коришћена у поступку утврђивања преферентне инкриминације, као носиоца квалификације. Тако, могуће је чак и да се путем једног принципа решења, другачије реши конфликт у односи на други.

Проблематика методологије поступка квалификације, према концепцији ауторке, ослања се како на принципе решења (индивидуализације), тако и на одговарајуће критеријуме диференцијације између привидног стицаја и других правних концепата. Показало се пак да су ова два сегмента нераскидиво повезана, а с обзиром на карактеристике ситуационог приступа у квалификацији привидног стицаја, условљене његовом правном природом, односно правном природом идеалног стицаја и других граничних правних фигура. У сваком случају, разматрајући релевантне факторе који могу утицати на исход поступка квалификације, укључујући не само оне објективне, већ и субјективне природе,

кандидаткиња је показала да се не ради о механичкој примени специфичних правила, нити о предетерминисаним критеријумима примењивим на све случајеве, већ о питању релативног карактера где долази до синтезе свих поставки општег и посебног дела кривичног дела.

У контексту изнетих тврдњи о директном утицају законских решења у материји стицаја које заступа конкретно законодавство, у односу на примену правила привидног идеалног стицаја, може се разматрати и хипотеза о накнадном некажњивом делу као његовој феноменолошкој манифестацији. Наиме, са аспекта изједначавања правних ефеката идеалног и реалног стицаја у нашем законодавству, показало се оправданим да се у условима испуњених претпоставки својеврсног функционалног јединства радње (посебни услов), праћеним испуњењем општих претпоставки института, и одређени случајеви плуралитета радње у природном смислу (претходно и накнадно некажњиво дело), третирају под његовим окриљем. Самим тим, уз коришћење дискреционих могућности у домену одмеравања казне, сматрају се испуњеним предуслови адекватног кривичноправног третмана ових феноменолошких манифестација у теорији привидног стицаја.

Дакле, резултати спроведеног истраживања у докторској дисертацији кандидаткиње Слађане Јовановић, иду у прилог свим постављеним хипотезама.

У истраживању представљеном у докторској дисертацији кандидаткиње користе се различити истраживачки методи. Пре свега, издвајају се догматски метод, дијалектички метод, позитивноправни метод, концептуална анализа права, анализа садржаја, емпиријски метод, компаративни метод и историјскоправни метод.

Како се ради о општем институту кривичног права, најпре се полази од догматског метода уз помоћ ког је извршена анализа доктринарних ставова и теоријских поставки института привидног идеалног стицаја у кривичном праву. Такође, применом дијалектичког метода, у спреси са историјскоправним и компаративним методом, супротстављени су опречни ставови како о самој правној природи института, тако и другим елементима његове формалне и материјалне димензије. То подразумева и различите теорије о његовом домаћају (унитарне и диференцирајуће), као и о опсегу примене граничних правних концепта. Затим, позитивноправни и компаративноправни метод фигурирају као кључни у разматрању како посредног законодавног утемељења института, тако и непосредних регулација у страном законодавству, попут шпанског и италијанског. Посредне регулације у овом смислу се односе на решења из општег и посебног дела кривичног права, која упућују на прихватање поставки привидног идеалног стицаја. Осим тога, ова два метода се примењују и при разматрању концепата теорије стицаја, али и приликом доношења закључака о кључним хипотезама у различитим деловима дисертације у погледу зависности прихваћених концепција од конкретног законског решења.

Такође, у разматрању различитих релевантних димензија предмета изучавања, коришћен је и историјски метод, помоћу којег су приказани различити аспекти развоја института у свим доменама, почев од појмовног апарата, преко правне природе,

фундаменталних поставки, правних последица, али и појединачних принципа индивидуализације.

Применом емпиријског метода и анализе садржаја, анализирана је судска пракса у примени овог института у циљу стварања слике о начину примене правила квалификације у зависности од конкретних феноменолошких ситуација, о избору релевантног принципа решења и факторима који су том приликом узети у обзир. Самим тим, указано је и на извесна разилажења у образложењу одређења за конкретни исход квалификације или примењено решење. Осим тога, формулисани су и предлози *de lege ferenda* за решавање појединих питања.

На крају, путем појмовног одређења самог привидног идеалног стицаја и његове материјалне димензије, што се односи и друге концепте у теорији привидног и аутентичног стицаја, долази до изражаја и метод концептуалне анализе. Сходно томе, нуде се одговарајуће формалне и материјалне дефиниције, односно теоријска одређења и карактеристике овог института и са њим повезаних правних фигура.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Слађане Јовановић, под насловом „Привидни идеални стицај кривичних дела“, састоји се од увода, једанаест међусобно повезаних поглавља, закључка и библиографије.

У **уводу**, кандидаткиња поставља проблем, односно износи предмет и циљеве истраживања, као и методолошки оквир коришћен у ту сврху. Пре свега, имајући у виду мултидимензионалност правне фигуре привидног идеалног стицаја, на самом почетку се указује на специфичности њеног теоријског изучавања, са једне, као и велики значај у практичној примени кривичноправних норми, са друге стране. Наиме, кандидаткиња истиче да је реч о институту који повезује све кључне аспекте и правила општег и посебног дела кривичног права у поступку квалификације забрањеног понашања, што му даје карактер универзалног правног феномена, чија се улога адекватно огледа у констатацији да свака примена кривичноправних норми на реализовано забрањено понашање, представља потенцијални проблем теорије привидног стицаја. Стога, полазећи од кључних хипотеза у погледу суштинских питања проистеклих из концепције разматраног института, односно предмета и циља дисертације, ауторка указује на релевантне, међузависне сегменте његовог изучавања, а самим тим дефинише правац у којем ће се кретати процес остваривања постављених циљева. При томе се специфичности методолошког приступа доводе у везу са комплексношћу предмета изучавања.

Прво поглавље докторске дисертације, посвећено је појмовном и функционалном утврђивању привидног идеалног стицаја као правног феномена, при чему се указује на суштинске аспекте настанка и развоја института, начин његовог концептуалног и терминолошког одређења и позиционирања у савременом кривичном праву, паралелно са факторима који су условили тенденције његовог успостављања као аутономне правне фигуре. То је детерминисано и разматрањем кључних функција, односно улога које му се

приписују у поређењу са сродним правним концептима, а истовремено представља и прву област утицаја дистинкције стицајног и интерпретативног приступа изучавању института, почев од самих терминолошких дилема у његовом означавању. У овом делу рада, истиче се превасходно концепција о привидном идеалном стицају као интерпретативно–стицајној правној фигури, која у суштинском смислу даје коначни печат поступку квалификације, повезујући манифестације јединства и плуралитета кривичних дела, у настојању да помири опречне захтеве у примени општих и посебних правила кривичног права. Кандидаткиња у том смислу указује и на извесну терминолошку недоследност теоретичара у означавању правила обухваћеним овим институтом, што сматра условљеним управо начином поимања његовог домашаја у контексту релација са стицајним категоријама, али и прихваћеном концепцијом о правној природи, повезујући та питања и са историјским контекстом његовог настанка и развоја. Стога, сматра легитимним употребу како термина „привидни идеални стицај“, тако и „(привидни) стицај закона“, повезујући овакав терминолошки апарат са начином приступа решавању кључних питања у оквиру материјалне димензије института. Иако заступа гледиште о дуалној правној природи института, кандидаткиња ипак сматра да је догатски прецизније и адекватније његово изучавање у склопу теорије стицаја, првенствено из практичних разлога. У делу овог поглавља, приказују се и аспекти формалне и материјалне димензије института, неопходни за адекватно суштинско одређење овог правног феномена, при чему ауторка, након разматрања различитих догатских дефиниција из домаће и стране доктрине, на крају, поред формалног и материјалног одређења, даје и своју синтетичку дефиницију привидног идеалног стицаја. Такође, посебно наглашава кључне функције института у материји кривичног права, дајући примат заштити начела *ne bis in idem*, односно забрани двоструког вредновања, као и остваривању претпостављених циљева кажњавања.

Друго поглавље, бави се концепцијама о правној природи привидног стицаја закона, базираним на разликовању стицајног и интерпретативног карактера института, сегментима њиховог утицаја на различите димензије предмета изучавања, као и основним начелима на којима се темељи увођење и оправдање овог правног концепта у теорији кривичног права. Наведена прелиминарна питања, кандидаткиња сматра предусловима успостављања разграничења разматране правне фигуре од манифестација аутентичног стицаја и других облика јединства. У том смислу, поставља се основ хипотезе о двострукој правној природи института, што условљава даље разматрање његових правних ефеката и других суштинских питања. Такође, у овом делу рада, кандидаткиња на систематичан начин приказује начела на којима се темељи институт привидног идеалног стицаја у систему кривичног права. При томе, полази како од појединих законских обриса института у компаративном праву, манифестованих у виду формалних правила, приказујући различите моделе регулације, тако и од посредних регулаторних одредби, присутних и у нашем законодавству, што овом превасходно доктринарном правном концепту, даје специфично легислативно утемељење. Томе пре свега доприносе тзв. „секундарне регулације“, односно „клаузуле резерви“ као облици формалног супсидијаритета. Осим тога, суштинско оправдање привидног идеалног стицаја, ауторка види у доктринарним начелима, оличеним првенствено у поставкама принципа *ne bis in idem* (забране двоструког вредновања), вредносно утемељеног принципа „безначајности“, као и принципа пропорционалности,

наглашавајући уз то и значај тумачења као оперативне манифестације начела законитости, односно логичких релационих односа између правних концепата.

Треће поглавље, у садржајном смислу представља првенствено осврт на конфигурацију правила теорије стицаја, чије поставке кандидаткиња сматра претпоставком за дефинисање домаћаја привидног идеалног стицаја у односу на сродне стицајне концепте, а самим тим и за постављање основа утврђивања аутономног система правних последица института, тачније њему својствених пенолошких ефеката. Разматрању различитих стицајних категорија, приступа се кроз призму њиховог односа са привидним идеалним стицајем, при чему се утврђују тачке њиховог пресека и одударања. При томе, фактори утицаја правила теорије стицаја, виде се у три кључне области – 1) систематици стицајне проблематике – тиче се позиционирања правне фигуре привидног стицаја у односу на остале стицајне концепте, са аспекта квалификације јединства или плуралитета кривичних дела; 2) проблематици јединства радње и њеној релевантности у теорији (привидног) стицаја закона; 3) кривичноправном третману облика аутентичног стицаја.

Превасходно, пажња се посвећује фигури идеалног стицаја, схватањима о њеној правој природи, различитим моделима законског регулисања у компаративном праву, што се директно одражава и на усвојену концепцију привидног идеалног стицаја, и то у више различитих сегмената. Наиме, адекватно разумевање ових прелиминарних питања ауторка сматра релевантним за спровођење поступка квалификације, а нарочито за адекватно постављање критеријума диференцијације. С друге стране, ово се такође доводи у везу и са питањем, не само њиховог формалистичког разликовања, већ и могућности успостављања такве дистинкције на плану казних ефеката, што је условљено начином на који конкретно законодавство уређује однос идеалног и реалног стицаја. На тај начин, кандидаткиња долази до закључка да је квалификација привидног идеалног стицаја, укључујући и методолошки поступак таквог процеса, директно и реципрочно условљена односом између конструкција аутентичног и привидног стицаја, односно условима њихове примене. Осим тога, разматрајући проблематику јединства радње као кључног појма теорије стицаја, кандидаткиња долази до закључка да јединство радње представља формалистички основ констатације привидног идеалног стицаја, под условом да се схвати у ширем смислу, односно као својеврсно јединство дела (понашања). То подразумева да овај концепт може обухватити и случајеве плуралитета радње у природном смислу, уколико су испуњене друге фундаменталне претпоставке института општег и специјалног карактера, у зависности од конкретног феноменолошког облика (нпр. јединство штићеног правног добра, испуњеност услова обухватања невредности дела и др.), чиме се постављају темељи разматрања феноменолошких манифестација накнадног некажњивог дела у оквиру материје привидног идеалног стицаја.

У **четвртом поглављу**, које паралелно са претходна три, заокружује прелиминарно разматрање основних поставки института, посвећено је формалистичким аспектима његове констатације, што укључује утврђивање домаћаја ове правне фигуре са три тачке гледишта. Пре свега, надовезујући се на већ изнето поимање услова јединства радње, кандидаткиња, полази од супротстављања привидног идеалног и привидног реалног стицаја, тачније

догматски спорних манифестација претходног и накнадног некажњивог дела. У том смислу, уводи екстензивни концепт „јединства понашања“ у овој материји, чиме отвара пут формулисању својеврсног нормативно–вредносног јединства, проширујући правила привидног идеалног стицаја на случајеве претходног и накнадног некажњивог дела. Тиме се износи и закључак о ирелевантности дистинкције привидног идеалног и привидног реалног стицаја у практичном смислу, са аспекта позитивних законодавних решења. Кандидаткиња наведена питања доводи у везу и са поделом на унитарне и диференцирајуће теорије домаћаја, што се своди на две крајности у кривичноправном третману привидног идеалног стицаја – јединствени систем правила за све облике привидног стицаја (укључујући и манифестације претходног и накнадног некажњивог дела као својеврсне плуралитете радње у природном смислу), са једне и њихов диференцирани третман у зависности од изнетог критеријума, са друге стране. При томе, у светлу закључка о малом практичном значају поделе на привидни идеални и привидни реални стицај према решењима из позитивног права, наглашава да је диференцирајућа теорија релевантна само за она законодавства која раздвајају третман идеалног и реалног стицаја, чиме се отвара могућност да се на ове конструкције примени кривичноправни третман идеалног стицаја. На крају, разматра се веза поменутих аспеката домаћаја, са бројем принципа решења, као централних категорија института, оличених у монистичким и плуралистичким концепцијама.

Пето поглавље, које представља један од централних делова рада, бави се правилима спровођења поступка квалификације привидног идеалног стицаја, што кандидаткиња темељи на поставкама „критеријума диференцијације“ и „критеријума индивидуализације института“. У фази диференцијације, која превасходно подразумева разграничење привидног стицаја од граничних правних концепата, како манифестација аутентичног стицаја, тако и различитих варијанти јединства дела, препознаје се неколико суштинских критеријума коришћених у том циљу, при чему се посебно разматрају обухватање садржаја невредности дела, *ne bis in idem* (забрана двоструке санкције), идентитет штићеног правног добра, критеријум безначајности, као и други специфични критеријуми. Претходно наведене критеријуме кандидаткиња операционализује, разматрајући их у контексту практичног спровођења поступка дистинкције у односу на друге правне фигуре, користећи хипотетичке и примере из судске праксе и доктрине. Они се свакако посматрају у контексту особеног методолошког поступка, уз истицање поставки апстрактног и конкретног приступа приликом дефинисања кључних фаза овог процеса.

С друге стране, поступак индивидуализације, кандидаткиња доводи у везу са применом релевантних принципа решавања конфликта између законских норми, називајући их и правилима преферентности, чији број утврђује у складу са поставкама класичних модела, који подразумевају принципе специјалитета, супсидијаритета, консумпције и алтернативитета. Уз то, посебну пажњу посвећује условима под којима се алтернативитет може сматрати особеним принципом решења, при чему то доводи у везу са последњом методолошким фазом поступка квалификације, оличеном у корекцијама у индивидуализацији казне.

Шесто поглавље, посвећено је специјалитету као логички утемељеном правилу преферентности који се у поступку квалификације, односно индивидуализације института користи за решавање конфликта између две норме, чији је однос представљен на релацији концепата *lex specialis – lex generalis*. Идејна основа специјалитета, поставља се на темељу својеврсног процедуралног правила *lex specialis derogat legi generali*, чији садржај чини специфичну материјалну димензију овог принципа, која омогућава идентификацију одговарајућих релација „спецификације“ и њихову примену за утврђивање преферентне законске норме са својством носиоца квалификације, у условима када су испуњене претпоставке института привидног стицаја. На тај начин, он се одређује као скуп правила којима се дефинише природа и начин деловања *релације специјализације (спецификације)*, у односу на два генеричка концепта – генерална (општа) и специјална норма. Водећи се овом хипотезом, кандидаткиња приступа изучавању садржаја такве релације, уз осврт на првобитну улогу специјалитета у конципирању саме теорије привидног стицаја, супротстављајући схватања монистичких и плуралистичких модела, чије поставке остварују директан утицај на његов домашај, уз истицање и неколико компаративноправних концепција у овој области. Полазећи од рестриктивног поимања опсега његове примена, оличеном у захтеву тзв. „потпуне концептуалне обухватности“, ауторка утврђује феноменолошке облике специјалитета на бази две појавне манифестације његове стриктне варијанте, односно квалификованих и привилегованих облика кривичног дела (специјалитет по основу екстензије – додатка) и специјалитета по основу спецификације (интерпретативни специјалитет). Тиме се, у складу са концепцијом о логичко–формалном карактеру овог правила преферентности, утемељеном на односу субординације између две законске норме, даје исцрпан приказ начина констатовања релације специјализације, уз навођење конкретних хипотетичких примера, полазећи од позитивног законодавства, односно одговарајућих примера из доктрине из судске праксе код којих је правилно примењен принцип *lex specialis derogat legi generali*. Осим тога, указује и на извесне тачке додира специјалитета са другим принципима решења класичног система, остављајући простор и за другачије решавање појединих практичних ситуација.

У **седмом поглављу**, разматра се принцип супсидијаритета, као правило преферентности постављено на дуалистичкој идејној основи, што се манифестује у диференцирању његове формалне и материјалне варијанте, по основу критеријума законске утемељености. Наглашавајући да је реч о догматски најкомплекснијем концепту привидног стицаја, који захтева свестрано тумачење и анализу позитивноправних инкриминација, са ситуационог аспекта, у складу са тим и конципира садржај овог поглавља. Наиме, полазећи од идеје о условној примењивости једног правног концепта у односу на други, кандидаткиња то, у случају „изричитог супсидијаритета“, доводи у везу са различитим факторима, попут тежине казне, или пак онима криминално–политичке природе, заснованим на ставу законодавца да би одређену инкриминацију требало применити само уколико није дошло до реализације друге. С друге стране, утврђивању садржаја релације супсидијарности код тзв. „прећутног супсидијаритета“, посвећује се посебна пажња, имајући у виду да је његова констатација условљена процесом интерпретације и начином прописивања појединих инкриминација у посебном делу кривичног права, у складу са њиховим претпостављеним смислом и сврхом. Самим тим, кандидаткиња истиче

специфичан правни положај супсидијарног концепта, сходно правилу да се његов ентитет не негира, већ привремено (условно) оставља по страни, уз претпоставку примене друге главне норме која у конкретном случају обезбеђује покривање његове невредности, али га не аспорбује (консумпција), нити концептуално обухвата (специјалитет). Управо тај „остатак“, утемељује само тренутну неоперативност, односно условљава могућност његовог поновног активирања онда када се створе претпоставке примене истог, у границама поштовања начела *ne bis in idem*. Полазећи од такве правне природе, узимајући у обзир и његову логичку утемељеност на интерференцији, која стоји иза правила *lex primaria derogat legi subsidiariae*, у овом поглављу се разматрају како различита доктринарна одређења супсидијаритета, тако и кључни елементи његове материјалне димензије, оличени у скупу правила констатације супсидијарности једне инкриминације у односу на другу. Ова правила се разликују у зависности од тога да ли је реч о варијанти изричитог или прећутног супсидијаритета и у том контексту се одвојено анализирају. У складу са начином поимања материјалне димензије принципа супсидијаритета, кандидаткиња затим приступа разматрању његових феноменолошких манифестација, кроз хипотезу о прогресији повреде истоветног правног добра, која се испољава на три нивоа: 1) стадијумски, односно фазни карактер утицаја на правно добро (криминална прогресија); 2) степеновање интензитета повреде која се наноси правном добру; 3) интензитет облика учешћа у делу; 4) интензитет форми реализације, који може бити субјективног или објективног карактера. Сходно томе, разматра феноменолошке облике супсидијаритета по основу прогресије и супсидијаритета по основу интензитета повреде (у ужем и ширем смислу), обједињујући под њиховим окриљем остале конкретне манифестације, уз навођење хипотетичких случајева, позивајући се на судску праксу и доктринарне концепције. Осим тога, ауторка уводи и појам тзв. „конкретног супсидијаритета“, на темељу којег покрива и оне случајеве где се закључак о супсидијарности не износи на основу предетерминисаних правила, већ на нивоу колизије појединачних законских описа бића кривичних дела, при чему наводи репрезентативне примере из позитивног законодавства.

У овом поглављу, кандидаткиња истиче и проблематику разграничења прогресије код супсидијаритета, наспрам оне карактеристичне за консумпцију, постављајући тиме хипотезу о разликовању манифестација претходног некажњивог дела, које се решавају применом правила супсидијаритета и оних код којих се примењује консумпција. Слично томе, у контексту конфликта супсидијаритета и консумпције, разматра и практично значајно питање квалификовања привидног стицаја у односу на инкриминације наношења телесних повреда и лишења живота.

У осмом поглављу, разматра се вредносно утемељен принцип консумпције, кроз његове феноменолошке варијанте, оличене у конструкцијама типичног пратећег, појединих облика претходног некажњивог дела, у складу са поставкама разграничења од супсидијаритета, и накнадно некажњиво дело. Наиме, кандидаткиња наглашава његову условљеност вредносним оценама, приказујући га у светлу најрепрезентативнијег примера начела обухватања невредности дела и принципа безначајности као основа института привидног стицаја закона. У том смислу, заступа концепцију о инклузији као једној од манифестација консумпције која је утемељена на поставкама „безначајности“ једне

инкриминације у односу на другу. Материјална димензија овог принципа разматра се у контексту правила „*lex consumens derogat legi consumptae*“, чији се садржај црпи из вредносне оцене околности конкретног случаја, утемељене на криминолошким, односно емпиријским релацијама између законских норми. Поред наведених фундаменталних поставки консумпције, укључујући и њена начелна одређења, као и емпиријску заснованост на фактору „регуларности“, кандидаткиња сматра да постоје и извесни обриси њеног законског утемељења. У садржајном смислу, ово поглавље се бави и доктринарним одређењима консумпције, на која се надовезују управо разматрања о начину примене овог правила преферентности, односно фактори детерминације, оличени, према схватању ауторке у објективно–субјективном захтеву обухватања садржаја невредности и кривице, „безначајности“ једне кривичноправне забране у односу на другу (инклузија) и криминолошком захтеву регуларности манифестације привидног у односу на главно дело, посматраног са аспекта три релевантне временске димензије – типично пратеће, претходно и накнадно некажњиво дело. Поставке сваког од ових фактора посебно се обрађују у складу са заступаном концепцијом о њиховом опсегу, уз поткрепљење донетих закључака ставовима из судске праксе и доктрине. Као посебне целине, у склопу феноменолошке димензије, полазећи од поделе на криминолошко-вредносне (утемељене на факторима регуларности и безначајности) и функционално-вредносне релације (утемељене на функционалним спонама између инкриминација, односно криминалној прогресији), коју кандидаткиња заступа, издвајају се манифестације типичних пратећих, претходних некажњивих дела и накнадних некажњивих дела. Кроз овако структурисане облике испољавања, у спреси са изнетим суштинским правилима наведеног правила преферентности, уз навођење практичних примера, формулише се адекватна феноменолошка слика принципа консумпције.

Посебно се издваја начин на који кандидаткиња утврђује факторе детерминације накнадног некажњивог дела, односно садржај функционално – вредносних релација у датом случају, чиме се заокружује концепција о условима под којима се ова феноменолошка манифестација сматра варијантом привидног стицаја. Осим тога, приступа се и синтетичком разграничењу манифестација претходног некажњивог дела које се решавају применом принципа консумпције и оних које би требало оставити у домену супсидијарита, у вези чега се постављају прецизни критеријуми.

У **деветом поглављу**, разматра се принцип алтернативитета, чије изучавање као самосталног принципа привидног идеалног стицаја, кандидаткиња условљава ослањањем на одговарајуће корективне механизме, што у суштинском смислу подразумева одређене стицајне ефекте. Наиме, полазећи од тога да алтернативитет сам по себи не поседује самосталност која му обезбеђује својство суштинског правила преференције, карактеристичног за остале принципе решења, његов значај у квалификацији привидног стицаја закона посматра са аспекта специфичног испољавања релационих односа између конфликтних диспозиција. Стога, за прихватање алтернативности као самосталног принципа, захтева додатне критеријуме у избору главне инкриминације, које поставља на основи кључне хипотезе о тзв. „релативној индиферентности“, праћеној применом посебно формулисаних правила претежности, у комбинацији са уважавањем појединих ефеката

привидног дела у домену одмеравања казне. У складу са поменутом концепцијом, у склопу овог поглавља разматрају се основне карактеристике настанка и развоја алтернативитета у материји привидног стицаја, из којих се изводе различити закључци по питању његовог оправдања, а самим тим и кривичноправног третмана, односно могућности уклапања у класичне принципе привидног стицаја. Уз то, анализирајући правну природу алтернативитета и са тим повезана доктринарна одређења, кандидаткиња суштински утврђује материјалну димензију овог принципа, полазећи од хипотезе о алтернативним правним концептима схваћеним као различита средства за остваривање истог циља, суделујући у заштити истог правног добра. Под таквим околностима, у случају некомпатибилности законских обележја две конфликтне инкриминације, чија би паралелна примена довела до двоструког вредновања истог чињеничног понашања, решење види у формулисању посебних правила преферентности, која обухватају два корака. Они се свode на утврђивање преовлађујућих, односно доминирајућих фактора на основу којих се врши избор носиоца квалификације и кориговање утицаја друге инкриминације у домену одмеравања казне, њеним уважавањем као обавезне отежавајуће околности. У контексту изнетих хипотеза, разматрају се и његове две основне феноменолошке манифестације, које ауторка означава као алтернативитет самосталних инкриминација и алтернативитет обележја бића истог кривичног дела.

Десето поглавље, посвећено је синтези специфичних пенолошких ефеката, карактеристичних за манифестације привидног идеалног стицаја, у компарацији са облицима јединства кривичног дела и аутентичног стицаја. Наиме, у овом делу рада обједињују се закључци о правној природи института, усвојеној концепцији о броју принципа решења, тачније предусловима њихове примене, при чему се формулише јединствени концепт правних последица института привидног идеалног стицаја, који није прелиминарно одредив, а условљен је врстом примењеног принципа решења, односно, још прецизније, конкретном феноменолошком манифестацијом привидног идеалног стицаја. У том погледу, кандидаткиња наглашава релевантност конкретног законског решења у материји стицаја, тачније идентичног или различитог третмана идеалног и реалног стицаја приликом одмеравања казне. Стога, паралелно приказује различите ефекте примене института привидног идеалног стицаја, у зависности од одабраног модела, користећи компаративноправни метод. Наведена питања се, полазећи од хипотеза стриктног и релативног ексклузивитета, уз давање примата другој варијанти, обрађују кроз три сегмента правних последица – 1) утицај привидног дела на главну казну (путем утицаја на казни распон или пак на одмеравање конкретне казне); 2) секундарна примена привидног дела и 3) одговорност саучесника. Кандидаткиња посебно посвећује пажњу проблематици утицаја привидног дела у поступку одмеравања казне, будући да у томе види кључне чиниоце правних последица института са аспекта позитивног законског решења у материји стицаја.

На крају, у **једанаестом поглављу**, кандидаткиња сва претходно обрађена правила и законитости института, представља полазећи од конкретних облика његовог испољавања, у складу са хипотезом да се не могу унапред утврдити све могуће феноменолошке манифестације истог, с обзиром на велики број комбинација релевантних релација између инкриминација у конкретном законодавству, на чијем темељу се врши квалификација

привидног идеалног стицаја. Стога, ограничава се на најспорније случајеве издвојене у теорији и судској пракси, разматрајући начине на које су доктрина и јуриспруденција одговориле на постављене проблеме, уз изношење предлога *de lege ferenda* за њихово решавање. Ово је у складу са хипотезом да се принципи решења користе као средства за решавање конфликта између законских норми, док се његова феноменолошка димензија исцрпљује кроз скуп свих манифестација испољавања односа између различитих правних фигура, на које се ти принципи примењују.

Полазећи од поимања феноменолошке димензије као трећег и последњег емпиријског елемента поступка квалификације привидног идеалног стицаја, поред критеријума диференцијације и принципа који се користе у поступку решавања конфликта између законских норми, кандидаткиња у овом поглављу износи синтезу општих правила поступка квалификације, првенствено проблематике дистинкције између идеалног и привидног стицаја, са једне и практичних исхода међусобног разграничења принципа решења са друге стране, што сматра предусловом формирања коначне слике о примени института привидног идеалног стицаја у пракси.

У **закључку** се износи кратак преглед кључних хипотеза и резултата проистеклих из спроведеног истраживања предмета дисертације, који иду у прилог њиховом потврђивању. Самим тим, указује се на знатан теоријски и практични значај донетих закључака и изнетих предлога *de lege ferenda*, који могу допринети како разјашњењу бројних недоумица у доктрини, значајних за положај института у систему кривичног права, а што је важније, решити поједине дилеме у судској пракси и на тај начин олакшати рад правосудних органа.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Привидни идеални стицај представља један од фундаменталних института кривичног права, великог практичног значаја, који пак није добио отелотворење у виду непосредних законодавних правила. Међутим, поседује снажну утемељеност у кључним општим и посебним начелима кривичног права, а његове поставке се посредно изводе и из појединих одредби општег и посебног дела кривичног права. Положај института у теорији кривичног права је донекле дискутабилан и подложен различитом тумачењу, не у смислу саме оправданости и улоге у таквом систему, већ начина на који се приступа решењу кључних питања у његовој примени. Ипак, његов значај није праћен интересовањем домаћих теоретичара за дубљим изучавањем описане проблематике. С друге стране, судска пракса указује на постојање бројних дилема у квалификацији, иза којих се заправо крију правила привидног стицаја, односно његовог разграничења од аутентичног стицаја.

Основна идеја ауторке, приликом постављања тезе и структуре рада, огледала се у настојањима да се кроз разматрање кључних елемената формалне и материјалне димензије института, укључујући и начелна утемељења и функцију у кривичном праву, конституише адекватна слика о његовој правној природи, месту у систему кривичног права, односно да се успостави што прецизнија линија разграничења са облицима аутентичног стицаја. На то се надовезује и тежња ка утврђивању правних ефеката његове примене, у поређењу са граничним правним фигурама и у зависности од његове конкретне манифестације.

При томе, кандидаткиња у складу са концепцијом о комплексној правној природи института, предмету изучавања приступа систематски, уз разматрање свих релевантних аспеката који одређују решавање догматских и практичних проблема у његовој примени уз изношење предлога *de lege ferenda*, као и сопственог виђења појединих спорних ситуација. Пре свега, поставља основе даљег изучавања института кроз свеобухватно приказивање његове законске и доктринарне утемељености. Уз то, управо у изостанку такве непосредне законске заснованости, види предуслов адекватности примене института и његове могућности да одговори на захтеве у пракси, у складу са приступом проблемског карактера. Стога, кандидаткиња сматра да су за примену института привидног стицаја, значајнији општи или њему специфични принципи (начела) кривичног права, којима се треба водити у формулисању његових правила. На првом месту, релевантно је пре свега деловање начела *ne bis in idem*, израженог у забрани двоструког вредновања, која је основ оправдања искључења правила стицаја, као и даљег разматрања евентуалних ефеката привидног стицаја, како у домену формалне квалификације, односно поступка утврђивања преферентне инкриминације, тако и самих правних последица. У том контексту, поменути забрану двоструког вредновања тумачи у контексту начела законитости и пропорционалности.

Деловање поменутих начела се у практичном смислу поткрепљује постојањем одговарајућих логичких, односно вредносних спона између инкриминација, које конфигуришу релације специјализације, консумптивности, укључујући и „безначајност“, супсидијарности и модификоване алтернативности. На темељу тих релација, прихватајући плуралистички модел и заснива систем принципа преферентности у теорији привидног идеалног стицаја.

Велики број питања која се тичу различитих аспеката разматрања института, конципиран је на диференцирању његовог стицајног и интерпретативног карактера. Кроз формулисање јединствене синтетичке концепције, ауторка изналази релевантна решења спорних догматских проблема и износи сопствене теоријске ставове у различитим сегментима.

Кандидаткиња се опредељује за свеобухватно разматрање свих формалних и материјалних аспеката института, као и тачака додира са другим сродним правним концептима, у складу са схватањем о њиховој међузависности. При томе, даје релевантне дефиниције кључних појмова теорије привидног стицаја, указује на њихову правну природу и функцију, и то кроз разматрање различитих доктринарних ставова, стављајући их у контекст практичних примера из теорије и судске праксе. Такође, операционализује у методолошком смислу правила поступка квалификације привидног идеалног стицаја, формулишући особени појмовни апарат.

Централно разматрање се креће у оквирима поступка квалификације, који ауторка разлаже на поступак диференцијације и поступак индивидуализације. При томе у оквиру друге категорије ставља проблематику принципа решавања конфликта између норми, које поставља на темељу правила четири принципа класичног система (специјалитета,

супсидијаритета, консумпције и алтернативитета) и изучава их у контексту претпоставки њиховог утврђивања, као и феноменолошке димензије. Томе претходи подједнако важно питање критеријума разграничења привидног идеалног стицаја, од граничних правних фигура, пре свега формалног стицаја. Указујући на танку границу између идеалног стицаја и ове правне фигуре, позивајући се на случајеве различито решене у судској пракси и велики број фактора које доктрина и јуриспруденција сматрају релевантном у поступку њихове диференцијације, кандидаткиња успева да прикаже релативност таквог поступка и укаже на водеће смернице у остваривању поменутог циља, дајући сопствене предлоге за решавање кључних дилема.

У материји правних ефеката института, водећи се донетим закључцима о његовој правној природи, фундаменталним начелима, домаћају правила преферентности, као и односу са облицима аутентичног стицаја, уважавајући позитивна законска решења, на систематичан начин приказује правне последице института у препознатим релевантним доменима. При томе, полази од модела који одређује као „релативни ексклузивитет“, утемељен на концепцији о допуштању извесних стицајних ефеката, односно уважавања утицаја привидног дела на главну казну у поступку њеног одмеравања, могућности секундарне примене привидног дела, када је искључена примена носиоца квалификација и проблематике одговорности саучесника. Кандидаткиња износи предлоге у погледу домаћаја наведених ефеката, у зависности од конкретне феноменолошке манифестације привидног идеалног стицаја.

На крају, даје се опсежан приказ репрезентативних примера феноменолошког испољавања привидног идеалног стицаја, укључујући и спорне случајеве у судској пракси, уз предлоге за њихово решавање. При томе, на практичним примерима приказује се методолошки поступак квалификације и оживљавају претходно изнета правила и ставове у погледу кључних питања, уз образложење сваког решења и разлога опредељења за једну или другу варијанту.

Сходно наведеном, у дисертацији су ваљано обрађена сва релевантна кривичноправна питања која се односе на материју привидног идеалног стицаја.

6. Закључак

Дисертација Слађане Јовановић, под насловом „Привидни идеални стицај кривичних дела“ представља у сваком смислу један ванредни ауторски подухват у домаћој правној науци. Сама тема привидног идеалног стицаја спада у ред најкомплекснијих поља изучавања кривичног права, с обзиром на то да су критеријуми специјалитета, супсидијаритета, консумпције и алтернативитета у тој мери испреплетани и у литератури различито интерпретирани да сваки аутор на свој начин тумачи њихов однос и мерила разликовања. Осим тога, на конкретно обличје привидног идеалног стицаја одлучно утичу и установљена правила одмеравања казне за кривична дела учињена у стицају, где многа законодавства праве разлику у начину утврђивања казне за идеални и реални стицај кривичних дела, због чега претходно утврђивање када постоји идеални а када реални стицај представља још једну променљиву која додатно усложњава резултате истраживања. У раду

су представљени релевантни упоредни законодавни модели, како системи који диференцирају ефекте идеалног и реалног стицаја (Немачка, Шпанија, Италија), тако и они који обједињују правила одмеравања казне (Србија, Француска, Аустрија и Швајцарска).

Коришћење литературе на готово свим светским језицима (шпанском, руском, француском, италијанском, енглеском, немачком) омогућило је кандидаткињи целовит увид у актуелна догматска стремљења у упоредној доктрини и законодавству. Литература није насумично убацивана и наведена тек како би се створио утисак озбиљности захвата, већ се у сваком сегменту рада влада основним теоријским концептима и гледиштима. Паралелно са страним ауторима, упоредо се наводи и релевантна домаћа литература. Списак литературе је свакако репрезентативан, а цитирање уредно.

Рад је методолошки постављен на високом нивоу, што је због постепености у извођењу закључака донекле условило да у појединим деловима (нарочито у поглављима о фундаменталним поставкама и претпоставкама теоријског разматрања института) излагање буде развучено и тешко за праћење. Дисертација значајно превазилази уобичајене стандарде у погледу обима. Иако би се начелно могло приговорити да су нека разматрања могла да буду концентрисанија, домаћај теме свакако оправдава нешто шири теоријски захват.

Преглед учења о привидном идеалном стицају је импресиван. Иако окосницу рада чини шпанска доктрина (укључујући незанемарљив број јединица средњеамеричких и јужноамеричких аутора), коришћени су и целовито обрађени уџбеници и друга дела немачких кривичара преведени на шпански језик. У исходу, изложени су готово сви релевантни теоријски концепти о предмету изучавања. Судска пракса је највећим делом изложена у поглављу које је посвећено феноменолошкој димензији института, где су презентоване типичне релације у материји привидног стицаја према важнијим групама кривичних дела.

Дисертација Слађане Јовановић представља научни рад највишег квалитета. Наша кривичноправна доктрина несумњиво је добила аутора способног за изванредне домете. У том смислу, слободни смо да кандидаткињи укажемо и на један недостатак подложен унапређењу. Иако је на сложеност стила изражавања значајно утицала и комплексност проблематике стицаја, свако ауторско дело па и научно мора бити окренуто читаоцу, због чега је у будућности потребно поради на поједностављењу језичког израза и синтаксе. Тиме би немерљиви труд који кандидаткиња улаже био још више награђен и препознат.

Имајући у виду да је, докторска дисертација кандидаткиње Слађане Јовановић под насловом: „**Привидни идеални стицај кривичних дела**“, написана у свему према раније одобреној пријави и важећим стандардима, те да је оригинално и самостално научно дело којим је кандидаткиња дала допринос науци кривичног права, сматрамо да су се стекли сви услови да се приступи њеној одбрани, због чега предлагемо Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану ове дисертације.

У Београду, 21.12.2022. године

Чланови Комисије:

др Наташа Делић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

др Драгана Коларић, редовни професор
Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду

др Драгиша Дракић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Новом Саду